

Úvod

Název naší seminární práce zní Školní věk. Toto téma jsme si zvolily zejména proto, že škola je po rodině další důležitou institucí, která určitým způsobem formuje osobnost dítěte. V období školního věku dítě postupně poznává nové skupiny lidí, do kterých se snaží začlenit. Dochází u něj k rozvoji logického myšlení a respektu k jiným autoritám než jsou rodiče.

Školní věk

Škola je první významnou institucí, do níž se dítě dostává. Tato instituce se mu zcela zákonitě jeví jako velmi mocná, mocnější než rodiče, protože i oni musí rozhodnutí školy respektovat. Nástup do školy ovlivní další rozvoj dětské osobnosti a lze jej chápat jako jednu z fází v procesu odpoutávání se ze závislosti na rodině, kdy její vliv je postupně nahrazován působením jiných sociálních skupin. Školní věk, tj. období základní školy, lze rozdělit na další dílčí fáze:

1) Raný školní věk

- trvá od nástupu do školy, tj. přibližně od 6-7 let do 8-9 let
- je charakteristický změnou životní situace a různými vývojovými změnami, které se projevují především ve vztahu ke škole

2) Střední školní věk

- trvá od 8-9 let do 11-12 let, tj. do doby, kdy dítě přechází na druhý stupeň základní školy a začíná dospívat, v průběhu této fáze dochází k mnoha změnám, které jsou podmíněny nejen sociálně, ale i biologicky
- lze je považovat za přípravu na dobu dospívání

3) Starší školní věk

- navazuje na období středního školního věku a trvá do ukončení základní školy, tzn. přibližně do 15 let
- toto období bývá označováno jako pubescence

Rozvoj poznávacích procesů v mladším a středním školním věku

V období raného školního věku začínají děti uvažovat jiným způsobem než dřív. V jejich myšlení se objeví některé vývojově podmíněné změny, které umožňují zvládnout nároky učiva, na druhé straně škola jejich rozumové schopnosti dále rozvíjí. J. Piaget nazval způsob myšlení typický pro mladší školní věk fází konkrétních logických operací. Konkrétní logické myšlení je charakteristické :

- a) Respektováním základních zákonů logiky
- b) Respektováním konkrétní reality

Decentrace

Školní dítě není tolik omezováno subjektivním pohledem na poznávanou skutečnost. Decentrace znamená odpoutání z vázanosti na zjevné nápadnosti a osobně atraktivní vlastnosti reality. Dítě tohoto věku dovede posuzovat skutečnost podle více hledisek, uvažovat o jejich vzájemných vztazích a je schopno tyto poznatky koordinovat. Dítě dokáže tímto způsobem uvažovat nejenom o jednom objektu, ale i o jejich množině.

Konzervace

Dítě školního věku je schopné pochopit trvalost podstaty určitého objektu či množiny objektů, přestože se jejich vnější vzhled mění. Dítě si už potvrdilo, že jde stále o tytéž objekty a situace, přestože se mu mohou jevit jinak (např. cukr se sice rozpustil, ale nezmizel, čaj je sladký). Postupně se naučí posuzovat alespoň přibližně správný počet, výšku, šířku i ostatní fyzikální dimenze bez ohledu na aktuální proměny sledovaného objektu. Myšlení školního dítěte je dynamičtější, schopnost proměny chápe jako jednu z vlastností určitého objektu či množiny objektů.

Reverzibilita

Významným znakem logického myšlení je pochopení vratnosti, tj. reverzibility různých proměn. Školní dítě už ví, že když něčeho ubereme, situace se změní. Ale ví i to, že pokud totéž vrátíme, bude zase stejná jako předtím. Změna není chápána jako definitivní a neměnná, dítě ví, že by opačná operace znamenala návrat do původního stavu.

Socializace dítěte školního věku

Socializační vývoj dítěte probíhá postupně. Již v průběhu dětství je ovlivňován různými sociálními skupinami, k nimž náleží. Působením každého z nich je něčím specifické a zde získaná zkušenost přispívá k rozvoji odlišných kompetencí.

1) Role

- role školáka není výběrová, dítě ji získá automaticky bez ohledu na vlastní přání
- má dosti přesná pravidla a společností určený rituál, který vymezuje její počátek
- každé dítě tuto roli zpracovává individuálním způsobem a zaujímá k ní určitý postoj, který je dán:

- a) mírou identifikace s touto rolí, tj. jejím osobním významem
- b) mírou sociální prestiže, kterou mu v jeho prostředí tato role přináší, tj. jejím obecným významem

2) Komunikace

- školní dítě dovede komunikovat různým způsobem, podle toho, zda je mezi dospělými nebo mezi dětmi, ve škole nebo doma
- dítě na nižší úrovni mentálního vývoje nedovede odlišit, pro kterou situaci se určitý způsob hodí a mnohdy ani více komunikačních variant nezvládá

3) Normy a pravidla chování

- kromě běžných a obecně platných norem si dítě musí osvojit pravidla, která určují jeho chování ve škole
- tyto normy obsahují mnoho omezení, která je třeba striktně dodržovat, z tohoto důvodu mohou působit jako zátěž
- školní děti je chápou realisticky, ale o jejich obsahu neuvažují, přijímají je takové, jaké jsou, protože jsou prezentovány společností, v níž žijí, a lidmi, kteří jsou pro ně autoritou

Škola

Role žáka přináší dítěti vyšší sociální prestiž, avšak tím jakoby se jednoznačná aktuální výhodnost nové role vyčerpala. Role žáka přináší také různé zátěžové situace. Dítě do školy chodit musí a tráví v ní značnou část svého života. Nemůže z ní utéct, pokud by se stala z jakéhokoli důvodu subjektivně neuspokojující. Škola je pro ně cizím prostředím, neosobní instituce. Dítě ve škole nemá takové pocity jistoty a bezpečí, jaké má doma, kde má výlučné postavení. V rodině je středem pozornosti, rodiče ho akceptují vždy a za všech okolností, i když ho vzhledem k výkyvům jeho chování samozřejmě taky kritizují a trestají. Dítě vidí, že se i rodiče musí podřídít řádu školy a nemohou zde panující normu měnit, jak by se jim zachtělo. Nástup do školy je spojen s nutností osamostatnění, přijetí zodpovědnosti za vlastní jednání a jeho následky. Ve škole se dítě musí vzdát egocentrismu, tj. potřeby důrazu na vlastní osobnost a tendence přičítat si zásadní význam. Musí přijmout skutečnost, že je jedním z mnoha dětí. Na počátku školní docházky má učitel pro dítě větší subjektivní význam než kdykoliv později.

Společnost velmi často podceňuje význam socializace a přeceňuje hodnotu výuky, tj. výkonnosti. Existuje názorový stereotyp, že pro budoucnost dítěte je nejdůležitější školní prospěch.

Děti se učí, aby dosáhly přijatelného výsledku, který by uspokojil osobně významné lidi, tj. rodiče a učitele. Ocenění dospělých se vztahuje k různým dětským potřebám :

- 1) potřeba citové jistoty je uspokojována pozitivním hodnocením, které lze chápat jako důkaz emoční akceptace
- 2) potřebu pozitivního hodnocení uspokojuje ocenění dobrého výkonu. Úspěch posiluje sebedůvěru (mohu si být sám sebou jistý, mohu se na sebe spolehnout).
- 3) potřeba orientace - hodnocení dítěti poskytuje určitou informaci o tom, jaký výkon je žádoucí
- tato zkušenost může ovlivňovat také volbu strategie budoucího chování

Role spolužáka a její socializační význam v mladším školním věku

Adaptace na školu zahrnuje také zvládnutí role spolužáků. Spolužáci jsou vrstevníci stejného věku, kteří chodí do jedné třídy a mezi nimiž je vztah formální rovnosti. V mladším školním věku mají spolužáci mnohem menší subjektivní význam než učitel, od středního školního věku je tomu naopak. Třída je sociální skupina, které významně ovlivňuje socializační vývoj školáka a přispívá k rozvoji specifických sociálních kompetencí. Dítě se zde učí navazovat kontakt a komunikovat na úrovni rovnocenných partnerů. Procvičuje si různé formy soupeření, ale i způsoby spolupráce. Může zde získat významnou sociální zkušenost s projevem solidarity, kterou nelze prožít jinak, než ve skupině rovnocenných bytostí.

Rodina

Dítě ji považuje za samozřejmost, která zároveň funguje jako podpora jeho osobní prestiže, a proto se takto definuje. Rodina je pro něj důležitá, protože zatím uspokojuje většinu jeho potřeb. Vztahy školáka prepubertálního věku k rodičům jsou stále velmi silné a postupně se stávají diferencovanější. Školák začíná chápat mnohé rodičovské postoje a jejich motivaci, umí se v rodinných vztazích lépe orientovat. Dovede to proto, že i o své rodině uvažuje na úrovni logických operací. Dokáže brát v úvahu mnohé zkušenosti, které s rodiči má. Otec i matka jsou naprosto samozřejmou součástí rodiny jako jedné z významných složek světa dítěte. Sdílejí s ním převážnou část jeho života, jsou zapojeni do společné běžné denní rutiny.

Matka

Role matky se v tomto věku nejeví příliš nápadná, zdá se, jako by neporušila žádnou podstatnou změnu. Matka žije v těsném spojení s dětmi, je součástí jejich každodenního života, zabezpečuje jejich běžné tělesné i duševní potřeby. Matka dělá s dětmi úkoly a připravuje se s nimi do školy. Dítě v raném školním věku je na ni vázané v rámci každodenní interakce. Tato závislost je velice nenápadná a mohla by se nějakým viditelným způsobem projevit teprve v zátěžové situaci.

Otec

Větší proměnou prochází role otce. Začíná mít zdánlivě nový a větší význam, než měla kdykoliv předtím. Je však třeba si uvědomit, že této proměně musela předcházet mnoholetá fáze každodenního soužití, jinak by mezi otcem a dítětem nevznikl bližší vztah. Také otec může být pro dítě oporou a zdrojem jistoty. Umožňuje dítěti větší odpoutání od matky, protože představuje jinou alternativu bezpečného vztahu.

Rozpadající se rodina

Rozpad rodiny představuje značnou zátěž právě pro děti školního věku. Rozvodem ztrácejí děti jistotu existence rodinného zázemí. Protože samozřejmost stálosti rodiny představovala základ jejich světa, otřese její rozpad celkovou jistotu dítěte ve smyslu „nemůžeš-li se spolehnout na svoje rodiče, nemůžeš se spolehnout na nic“. Rozpad rodiny se obvykle projevuje i ve vztahu ke škole. Rodina, která za běžných okolností vyžaduje a oceňuje dobré školní výsledky, může dítě účinně motivovat jen tehdy, jestliže pro něho zároveň představuje osobně významné a stabilní zázemí. Pokud tomuto tak není, dítě nemusí požadavky rodičů akceptovat. Může z nejrůznějších důvodů, většinou emocionálních, přestat pracovat.

Význam sourozenců pro dítě školního věku

Sourozenec je stabilní součástí života dítěte. Sdílí s ním značnou část zkušeností a zůstává celoživotně blízkým, i kdyby vzájemnou vazbu tvořilo nakonec jen vědomí příbuznosti a společné zážitky z dětství. Dítě, které vyrůstá se sourozenci, má větší příležitost k osvojení různých sociálních dovedností, které pro ně budou užitečné ve vztazích s vrstevníky.

Nejstarší dítě

- získá zpravidla dominantní pozici, která se ve vztahu k mladším sourozencům může projevat na jedné straně autoritářským chováním, jako je sekýrování, na druhé straně pečováním a ochraňováním
- starší sourozenec předává mladšímu zkušenosti jiného typu než rodiče

Nejmladší dítě

- rodiče jsou k nim častěji shovívavější , více jim tolerují a více jim odpustí
- nejmladší ze sourozenecké skupiny nejsou vždycky stejně zodpovědní jako jejich starší bratři a sestry, protože na ně rodiče mívají nižší požadavky

Jedináček :

- může se v rodině porovnávat jen s dospělými a toto srovnání má samozřejmě odlišný charakter
- rodiče jedináčků mívají na dítě nepřiměřené nároky a mají tendenci je přetěžovat.

Střední školní věk

Z hlediska školy jde o přibližně o úsek mezi 3. a 5. třídou. Dítě středního školního věku je realista. Jeho způsob uvažování jednoznačně potvrzuje vazbu na skutečnost. Je to období, kdy má dítě tendenci mít ve všem jasno. Dítě středního školního věku je i optimistou, má sklon interpretovat veškeré dění spíše pozitivním způsobem.

Role žáka ve středním školním věku

Ve středním školním věku se mění vztah ke škole, role žáka získává postupně jiný význam. Děti se většinou na školu adaptovaly a osvojily si základní normy chování, které zde platí. Jakmile se dítě adaptuje na školu a v rámci vývoje je pod vlivem nových zkušeností, dosáhne určité úrovně osobní zralosti, mění se i jeho postoj k učitelům.

Význam vrstevníků pro dítě středního školního věku

Samozřejmost jistoty, kterou poskytuje rodina, umožňuje dítěti, aby se koncentrovalo na různé vztahy s vrstevníky. Vrstevníci se postupně stávají stále důležitějšími, aby nakonec v budoucnosti rodinu nahradili. Vrstevníci uspokojují mnohé potřeby, některé z nich mohou být v této době paralelně uspokojovány rodiči i kamarády, resp. se do určité míry překrývají. Učení ve skupině vrstevníků zahrnuje zejména různé sociální kompetence. Dítě se zde učí komunikovat, soupeřit, získávat různé role a dosáhnout přijatelné pozice.

Střední školní věk jako doba přípravy na partnerství a rodičovství

Ve středním školním věku se rozvíjí různé role. Pod vlivem rodičovských vzorů a kontaktů s vrstevnickou skupinou se dotváří mužská a ženská role, která je součástí dětského sebepojetí. V tomto věku se objevují první projevy chování, které lze označit jako rodičovské. Školáci toho věku se dovedou k malým dětem chovat pečovatelsky, rodičovsky, přestože je to nikdo neučil.

VÝZKUM

kladené otázky:

a) dětem

1. Na co se do školy nejvíce těšíš? Proč?
2. Na co se do školy nejméně těšíš? Proč?
3. Jaký je tvůj oblíbený předmět? Proč?
4. Jaký je tvůj nejméně oblíbený předmět? Proč?
5. Jak často se připravuješ do školy? (denně, občas, vůbec)
6. Když dostaneš špatnou známku, přinutí tě to více se učit nebo tě to spíše odradí od další přípravy na daný předmět?
7. O jakém předmětu si myslíš, že ti jde nejvíce? Proč?
8. O jakém předmětu si myslíš, že ti jde ve škole nejméně? Proč?
9. Proč si myslíš, že ti jde jeden předmět lépe a druhý naopak vůbec?
10. Jaký vztah máš se spolužáky ve škole? (spíše kladný, nemáš kamarády, více se kamarádíš s dětmi, které nechodí do tvé školy, ...) Proč?
11. Kamarádíš se spíše s chlapci nebo si více rozumíš s děvčaty? Proč?
12. Baví tě spíše přestávky nebo vyučování? Proč?
13. Kdo ti pomáhá s přípravou do školy?
14. Když máš nějaký problém týkající se probírané látky, řešíš tento problém se spolužáky nebo s rodiči? Proč?

15. Jakou činnost děláš nejraději o přestávkách ve škole?
16. V jakých hodinách dáváš nejvíce pozor? Proč?
17. Které hodiny tě naopak nezaujmu vůbec? Proč?
18. Z jakého důvodu tě předmět zaujme a baví / nezaujme a nebaví? Proč?
19. Co by se mělo změnit, aby tě daný předmět zaujal? (přístup učitele, jiné pojetí výuky, ...)
20. Jaký je tvůj oblíbený učitel / učitelka? Proč?
21. Kdyby tě něco trápilo (nějaký problém), mohl by ses svěřit svému učiteli / učitelce, nebo spíše rodičům?
22. Jak se ti na dané otázky odpovídalo?

b) rodičům

1. Myslíte si, že se dostatečně věnujete svému dítěti, co se týká přípravy do školy?
2. Pokud vašemu dítěti nejde daný předmět, dostane z něj např. špatnou známku, pomáháte mu s přípravou, nebo ho spíše pokáráte za neúspěch a dále tuto situaci neřešíte? Proč?
3. Proč si myslíte, že vašemu dítěti jde jeden předmět více a druhý naopak méně?

odpovědi na výše kladené otázky:

a) chlapec (Vašík):

1. Na TV, neučíme se a baví mě to.
2. Na matiku, je to těžkej předmět.
3. Přírodověda, hodně se tam toho dozvím.
4. Čeština, je nudná.
5. Občas .
6. Jak kdy, ale většinou se to doučím.
7. Přírodověda, baví mě to a zajímám se o to.
8. Matika, moc mi nejde a je těžká.
9. Záleží na tom, o jaký předmět jde, jak je těžký.

10. Mám kamarády, nejvíce jich je ve třídě, trávím s nimi nejvíc času.
11. S kluky, mají podobné zájmy.
12. Přestávky, odpočnu si od učení a můžu se bavit.
13. Rodiče (pokud si třeba D.Ú. nedělám ve škole).
14. Doma rodičů, ve škole učitelky, v hodině spolužáků.
15. Kecáme na chodbě.
16. Reakce : „ Tý jo, tak to nevím ale asi ve čtení, protože když se ztratím, tak to už nenajdu“.
17. Čeština, matika, protože je to obtížný a nudný.
18. + je to něco zajímavého.
-nezaujme mě to, je to “nepodstatný”, nudný, o ničem
19. Učitel by měl změnit výklad, udělat to zajímavější.
20. Třídní, dobře ji znám.
21. Rodičům.
22. Dobře .

b) děvče (Bára):

1. Na přestávku, neučíme se.
2. Na dějepis, baví mě to.
3. Matika, je nejlehčí.
4. Fyzika, nejde mi to.
5. Každý den.
6. Přinutí mě to učit.
7. Matika, baví mě to.
8. Dějepis, nebaví mě to.
9. Je to těžší, nebo se o to tolik nezajímám.
10. Dobré vztahy, hodně kamarádů mám ve třídě.
11. Holky, jsou to prostě holky, máme společný zájmy.
12. Přestávky, můžu si dělat, co chci.

13. Kdyžtak sestra, nebo rodiče (mamka).
14. Se spolužáky (s holkama).
15. Bavím se s holkama.
16. Fyzika, protože to potřebuju.
17. Dějepis, nebaví mě historie.
18. + matika, je to pro mě nejjednodušší předmět.
-dějepis, nebaví mě to.
19. Pomalejší probírání látky.
20. Ředitele, protože je vtipnej a přátelskej.
21. Spíš doma rodičům.
22. Celkem dobře.

c) rodiče Vašíka:

Tatka:

1. Nevím, asi jo (hlavně pomáhá mamka).
2. Pomůžu mu s přípravou (lepší je prevence jak léčba).
3. Je to normální, nikomu nejde všechno.

Mamka:

1. Spíše ne.
2. Pomáhám s přípravou.
3. Pokud se připraví, tak mu jde daný předmět lépe, než když se nepřipraví.

d) rodiče Báry:

Tatka:

1. Ne, učí se s ní mamka.
2. Pokárám.
3. To je blbá otázka, vždycky jde něco líp a něco hůř.

Mamka:

1. Ne, učí se sama.

2. Oboje.
3. Je to tak u každého.

Závěr:

Naši práci jsme si zvolily zejména proto, že z celého průběhu života člověka je právě školní věk tou etapou života, která snad nejvíce formuje osobnost mladého jedince.

V rámci seminární práce byl proveden průzkum mezi dětmi a rodiči. Dětem byly postupně pokládány otázky týkající se jejich života ve škole, rodičům zase otázky zkoumající jejich pomoc při přípravě dětí do školy. Bylo zajímavé sledovat a porovnávat názory dvou věkově rozdílných dětí a reakce rodičů na kladené otázky.

Zdroje:

<http://www.kosmas.cz/knihy/107480/Vyvojova-psychologie/>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Marie_V%C3%A1gnerov%C3%A1